

# DOLUL

## Florin-Claudiu BAN

**Title:** *The Legal Concept of Fraud*

**Abstract:** *The source of fraud, as a legal institution is in Roman law. At first, fraud was born as a pretorian private crime, being a significant source of civil obligations, under the major reform of the old civil justice, a reform based on the ideas of social equity and utility. The definition given in Roman law is very similar to that regulated by our Civil Code of 1865, it represents the cunning means by which one person determines another person to conclude a legal act. In this sense, Cicero said: "As esset aliud simulatum, aliud actum" (fraud consists of simulating something and doing something else).*

**Keywords:** *fraud, history, Roman law, Romanian Civil Code*

### 1.1 Istoricul noțiunii de dol

Aidoma erorii, sorgintele dolului, ca și instituție juridică, le aflăm în dreptul roman. La început, dolul s-a născut ca și delict privat pretorian, fiind o sursă marcantă de obligații civile, în condițiile majorei reforme a vechiului *ius civile*, reformă întemeiată pe ideile de echitate și utilitate socială. Definiția dată dolului în dreptul roman este foarte asemănătoare cu cea reglementată de Codul nostru civil de la 1865, acesta reprezintă mijloacele viclene prin care o persoană determină o altă persoană să încheie un act juridic. În acest sens, Cicero spunea: „*Cum esset aliud simulatum, aliud actum*” (dolul constă în a simula ceva și a face altceva)<sup>1</sup>.

Romanii deosebeau între *dolus bonus* și *dolus malus*. Cel dintâi nu a fost niciodată sancționat, pentru că nu conducea la nașterea unor urmări grave. La început, nici chiar *dolus malus* nu a fost penalizat iar explicația acestei situații se regăsește în faptul că actele juridice, conform lui *ius civilis*, se încheiau între rude, vecini sau prieteni și presupuneau îndeplinirea unor forme solemne, simboluri și ritualuri pe care părțile le analizau cu deosebită atenție, în consecință, folosirea manoperelor dolosive era aproape imposibilă. Cu toate acestea, Legea *Plaetoria*, prevedea pedeapsa celui care îl înșela pe

---

<sup>1</sup> E. Molcuț, D. Oancea, *Drept roman*, Casa de editura „Șansa” SRL, București, 1998, p. 329; în același sens, despre dolul în dreptul roman, V. Hanga, M.D. Bocșan, *Curs de drept privat roman*, Ed. Rosetti, București, 2005, p. 190-191; M. Guțan, *Drept privat roman*, ed. a III-a, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p.217 *apud* A. Hurbean, *op. cit.*, p. 134.

minorul de 25 de ani, însă această situație se apropie mai mult de leziunea viciu de consimțământ de astăzi<sup>2</sup>.

În ultima perioadă a Republicii, în condițiile extinderii comerțului, operațiunile juridice devin tot mai dese, formalismul decade, iar actele juridice se încheie prin simplul acord de voință, împrejurare care a facilitat utilizarea manoperelor frauduloase la încheierea contractelor. Așadar, s-a impus nevoia sancționării acestor fapte. Sancțiunea dolului, în epoca romană, se făcea la început diferențiat în privința contractelor de bună-credință și de drept strict. În situația în care se încheia un contract de bună-credință sub influența manoperelor dolosive, viclene, nu era nevoie de o sancțiune aparte, deoarece judecătorul analiza cauza *ex bona fidae*, dând câștig de cauză victimei înșelăciunii. Judecătorul lua în considerare intenția părților, voința lor reală și nu litera actului. Dacă contractul era de drept strict, judecătorul examina cauza conform literei contractului, dând câștig de cauză autorului manoperelor dolosive. În acest cadru, pentru a ușura pronunțarea unei soluții echitabile, pretorul Aquilius Galius elaborează *actio de dolo*. Aceasta este o acțiune arbitrară, astfel încât judecătorul, în calitate de arbitru, comandă părâtului să înapoieze ceea ce a primit prin dol. Dacă nu pune în executare ordinul primit de la arbitru, părâtul este condamnat la plata unei sume de bani reprezentând echivalentul pagubei pricinuite<sup>3</sup>.

Aplicarea cu consecvență de către jurisconșulții romani a principiului bunei-credințe în actele juridice a condus la transferarea dolului din domeniul răspunderii delictuale în acela al răspunderii contractuale, pentru ca, în fine, dreptul roman să plămădească un concept de dol cu aplicare generală, prin aceasta înțelegând orice manifestare incompatibilă cu principiul bunei-credințe, care trebuie sancționată. În cele din urmă, dolul este consacrat ca viciu de consimțământ, pe lângă violență, în epoca lui Iustinian, când îmbracă forma celui reglementat în prezent de codurile civile moderne<sup>4</sup>.

Legiurile arhaice românești<sup>5</sup> reglementează dolul drept o cauză de anulare a actelor juridice, însă pun pe același palier dolul și violența, viclenia fiind prevăzută alternativ cu frica. Astfel, art. 1160 din Codul Calimah reglementează: „ Toată tocmeala cere neapărat, învoierea de bună voe, slobodă de frică și silă, cu deadinsul și lămurită (fără înșălăciune și fără vicleșug)”. În continuare, art. 1095 din același cod afirmă: „ se strică

---

<sup>2</sup> A. Hurbean, *op. cit.*, p. 134.

<sup>3</sup> E. Molcuț, D. Oancea, *op. cit.*, p. 330 *apud* A. Hurbean, *op. cit.*, p. 135.

<sup>4</sup> A. Hurbean, *op. cit.*, p. 135.

<sup>5</sup> D. Alexandresco, *op. cit.*, vol. V, p. 68-69 *apud* A. Hurbean, *op. cit.*, p. 135.

împărțeala ce s'au făcut între vrestnici fără judecată, de se va dovedi că au urmat înșălăciune sau vicleșug, sau nebăgare de samă, ori frică și sâlă; căci atunci nu are nici o putere împărțala”. Mai mult chiar, este prevăzută expres exigența caracterului hotărâtor al dolului, atunci când art. 1165 din acest cod prevede: „Amăgirea trebuie să fie astfel, în cât fără dânsa nu și'ar fi făcut de nici cum tocimala sau ar fi urmat cu alt chip”<sup>6</sup>.

Similar reglementează și Codul Caragea dolul drept o cauză de anulare a contractelor: „ Tocmelele cele viclene și silite n'au tărie” se stipulează în art. 5 Partea III, Capitolul I din acest cod, în vreme ce art. 12 al aceuiași capitol legiferează efectul dolului: „ se strică tocmelele când de silă sau cu vicleșug se vor tocmi”<sup>7</sup>.

Prin prevederile sale, Codul lui Andronachi Donici reiterează prevederile celorlalte două coduri, însă accentuează că atât dolul, cât și violența presupun elementul intențional: „tocmelele făcându-se prin re-credință, adică prin vicleșug,

prin silă și de frică, nu au tărie, ear fiind făcute prin bună rânduială trec și la moștenitori”, adăugând, apoi că „ceea ce se va da prin amăgire și neștiință se va întoarce înapoi”. Mai departe se prevede sancțiunea acestor vicii de consimțământ, respectiv „când se va dovedi că învoeala s'ar fi făcut de frică sau prin reu vicleșug (precum am zice cu scrisori, mărturii și zapise viclene, sau prin greșala socoatelor), poate să se miște jalobă (...)”<sup>8</sup>.

În general, în Codul civil român de la 1865 se regăsesc, în esență, aceleași prevederi cu privire la dol, însă în alte privințe, vechiul cod, din cauza înrâuririi Codului civil napoleonian de la 1804 s-a distanțat, conceptual, de vechile reglementări<sup>9</sup>.

## **1.2 Noțiunea de dol. Reglementarea juridică a noțiunii**

### **1.2.1 Noțiunea de dol**

În mod implicit, dacă eroarea spontană conduce la viciera consimțământului, normal ar fi ca o eroare provocată să fie percepută tot ca un viciu de consimțământ. Termenul de dol<sup>10</sup> are în dreptul privat mai multe accepțiuni,

---

<sup>6</sup> *Ibidem*, p. 136.

<sup>7</sup> *Ibidem*.

<sup>8</sup> *Ibidem*.

<sup>9</sup> *Ibidem*.

<sup>10</sup> *dolus*, rea-credință, fraudă. Cuvântul este neclar, deoarece el denumește atât vinovăția (reua-credință), cât și acțiunile animate de această vinovăție, dar și efectele relei-credințe *apud* P. Vasilescu, *op. cit.*, p. 337.

în strânsă legătură între ele. Generic *dol* înseamnă vinovăția intenționată<sup>11</sup>, intenția, care se distinge de culpă, după cum *dol* mai desemnează și fraudă intereselor particulare, săvârșită prin mijloace incorecte și cu rea-credință<sup>12</sup>. În al treilea rând, dolul desemnează un viciu de consimțământ diferit de eroare, cu toate că este înrudit cu aceasta. Într-un ultim sens, dolul definește o eroare indusă cu rea-credință unei persoane, prin care se urmărește să o determine pe aceasta să încheie un contract, pe care altminteri nu l-ar fi încheiat. Dolul viciu de consimțământ poate fi într-o legătură juridică și cu fraudă intereselor particulare, moment în care el îmbracă forma unui delict civil<sup>13</sup> sau chiar penal<sup>14</sup>, dar și de vinovăția intenționată<sup>15</sup>.

*Lato sensu*, dolul este acel viciu de consimțământ care constă în inducerea în eroare a unei persoane, prin întrebuințarea de mijloace viclene ori dolosive, în scopul de a o determina să încheie un act juridic<sup>16</sup>. Acest viciu

---

<sup>11</sup> Noul Cod civil preferă însă omogenitatea terminologică, vorbind despre vinovăție –la general, și de intenție, v. art. 16 *apud* P. Vasilescu, *op. cit.*, p. 337.

<sup>12</sup> e.g. fraudă pauliană; fraudă terților prin simulație. Toate acestea se deosebesc de fraudă la lege, prin care se ocolește legea, folosindu-se chiar unele dispoziții ale acesteia, v. D. Gherasim, *Buna credință în raporturile juridice civile*, Ed. Academiei RSR, București, 1981, p.100.

<sup>13</sup> În sensul că dolul ar avea o natură duală (viciu de consimțământ-delict), v. D. Cosma, *op. cit.* p. 171 sau că ar fi ambivalent, v. D. Chirică, *Vânzarea, op. cit.*, p. 258. În fond, concepția despre dol e duală, v. F. Terre, Ph. Simler, Y. Lequette, *op. cit.*, p. 214, aceasta permițând să se vorbească despre dol ca despre un viciu de consimțământ sau/și ca despre un delict civil. În legătură însă cu voința juridică și cu caracterul său liber și conștient, dolul nu e decât un viciu de consimțământ. El devine fapt ilicit (civil și/sau penal) numai dacă elementele unui asemenea ilicit sunt îndeplinite, dar discuția se depărtează de actul juridic, de momentul și condițiile facerii lui valide, situându-se pe terenul răspunderii juridice (civile/penale) *apud* P.Vasilescu, *op. cit.*, p. 337.

<sup>14</sup> Infracțiunea de înșelăciune în convenții, cf. art. 244 NCP.

<sup>15</sup> P.Vasilescu, *op. cit.*, p. 337.

<sup>16</sup> În doctrina franceză, s-a formulat deseori întrebarea: dolul este un delict sau un viciu de consimțământ? S-a răspuns astfel: „Dolul este o manevră ce are drept scop și drept rezultat să înșele consimțământul unei părți. El constituie din partea autorului său o culpă, aceasta era ideea pe care și-o făcea dreptul roman, acțiunile născute din dol aveau drept obiect să reprime actele necinstite. În concepția pe care Vechiul Cod civil și-o face despre viciile de consimțământ, nu mai este vorba atât de sancționare a unui delict, cât de aprecierea consimțământului victimei dolului, cu scopul de a ști dacă a fost alterat. Există astfel o discrepanță între dreptul pozitiv al dolului, ceea ce explică anumite dificultăți pe care acesta continuă să le ridice, la care se adaugă antinomia obișnuită a viciilor de consimțământ: pentru a se asigura de loialitatea tranzacțiilor, dolul ar trebui să fie înțeles în sens larg; pentru a nu compromite securitatea lor, un cocontractant nu ar trebui să fie protejat decât contra vicleniilor celor mai marcante, cu condiția, în plus, ca ele să fi fost urzite de cocontractantul

de consimțământ este reglementat expres de Codul civil de la 1865 care în cadrul dispozițiilor art. 960 edictează astfel: „Dolul este o cauză de nulitate a convenției când mijloacele viclene, întrebuițate de una dintre părți, sunt astfel, încât este evident că, fără aceste mașinațiuni, cealaltă parte n-ar fi contractat”<sup>17</sup>.

Denumit și *viclenie* (*dolosus*- viclean) dolul apare într-un sens empiric ca o perfidie, un vicleșug ce surprinde partea cocontractantă prin prezentarea falsă sau mincinoasă a realității. Astfel, *victima* (etim. din lat. *victima* – animal oferit ca ofrandă zeilor și destinat suferinței sau din *victus*- învins) dolului nu va mai avea un consimțământ liber și conștient<sup>18</sup>.

Noul Cod civil a dorit să mențină tradiția care diferențiază între eroare și dol, ambele privite ca vicii de consimțământ, deși amândouă se justifică pe aceeași rațiune: falsă reprezentare a realității, care conduce la exteriorizarea voinței juridice, având ca efect încheierea unui contract. Diferențele dintre dol și eroare nu constau nici în efectele fiecăruia, nici în sancțiunea aplicabilă, ci în structura lor internă și aria de aplicabilitate a fiecărui viciu în parte. Și dolul, cât și eroarea produc aceleași efecte – defectează consimțământul prin reprezentarea falsă a realității, iar ambele se sancționează cu nulitatea relativă<sup>19</sup>. Dacă ne uităm însă la structura dolului, observăm că acesta diferă de eroare, deoarece cuprinde și un element obiectiv, iar sfera de aplicare a dolului este mai vastă decât în cazul erorii.

Pentru a ne face mai bine înțeleși vom da două exemple relatate de Cicero în *De officiis*. În primul, Pythius avea o vilă la malul mării și vroia să o vândă lui Cannius care era un pescar împătimit. Pentru a vinde vila la un preț cât mai ridicat a pus la cale o înscenare. Astfel, în ziua în care Cannius a sosit pentru a vedea vila, pe mare se găseau o mulțime de bărci care simulau o partidă de pescuit extraordinară. Cannius a plătit pentru casă un preț exorbitant în speranța că a făcut cea mai bună alegere, însă lucrurile nu stăteau nici pe departe așa.

În al doilea exemplu, un negustor cunoscând că insula Rodos este bântuită de foamete, s-a dus acolo tocmai pentru a vinde grâu la un preț mare, fără să comunice că venind spre insulă tocmai întrecuse un șir de nave pline cu brânză și cereale care aveau aceeași destinație. Această abilitate i se pare

---

său. Pentru mai multe detalii, a se vedea Ph. Malaurie, L. Aynes, Ph. Stoffel-Munck, *Droit civil. Les obligations*, Defrenois, Paris, 2003, p. 271 *apud* I. Adam, *op. cit.*, p. 230.

<sup>17</sup> I. Adam, *op. cit.*, p. 230.

<sup>18</sup> O. Ungureanu, Cornelia Munteanu, *op. cit.*, p. 224.

<sup>19</sup> v. art. 1251 NCC; art. 961 VCC.

condamnabilă din punct de vedere moral lui Cicero însă fără cusur din punct de vedere juridic<sup>20</sup>. Precizăm că în Imperiul Roman multă vreme tăcerea era considerată o virtute îngăduită<sup>21</sup>.

### 1.2.2 Reglementarea dolului

Enunțat în art. 1206 NCC împreună cu celelalte vicii de consimțământ (eroare, violență și leziune) dolul este legiferat în art. 1214 în privința: condițiilor, formei, sancțiunii și probei. Asemănător Codului civil din 1864, dolul este abordat la materia viciilor de consimțământ, însă doctrina este unanimă în susținerea dublei naturi juridice a dolului: de viciu de consimțământ și de delict civil, cu urmări privind sancționarea dolului inclusiv printr-o acțiune în despăgubiri, cumulativ sau alternativ cu ori față de acțiunea în anulare<sup>22</sup>. Aceeași soluție privind relația dintre cele două acțiuni de sancționare a dolului este păstrată în art. 1257 NCC, care atribuie dreptul de opțiune pentru acțiunea în despăgubiri, prin păstrarea contractului<sup>23</sup>.

Art. 1214 alin. (1) stabilește: „Consimțământul este viciat prin dol atunci când partea s-a aflat într-o eroare provocată de manoperele frauduloase ale celeilalte părți ori când aceasta din urmă a omis, în mod fraudulos, să îl informeze pe contractant asupra unor împrejurări pe care se cuvenea să i le dezvăluie”<sup>24</sup>.

### 1.3 Domeniul de aplicare a dolului

În principiu, dolul poate fi viciu de consimțământ pentru orice act juridic, patrimonial sau nepatrimonial, unilateral sau bilateral, între vii ori pentru cauză de moarte, acte sub semnătură privată sau acte juridice solemne ș.a. De asemenea, trebuie să nu confundăm dolul cu fraudă la lege<sup>25</sup>.

Spre deosebire de eroare, Noul Cod civil nu înlătură nici măcar formal aplicarea dolului ca viciu de consimțământ la anumite specii de contracte, aceasta pentru că relei-credințe trebuie de principiu să i se pună capăt, indiferent de felul actului juridic aflat în discuție. În ciuda acestui fapt, în unele cazuri se admite că în materia liberalităților, dolul ar lua o formă

---

<sup>20</sup> Ph. Malaurie et alii, *op. cit.*, p. 272, notele 49 și 55 *apud* O. Ungureanu, Cornelia Munteanu, *op. cit.*, p. 224.

<sup>21</sup> *Ibidem*.

<sup>22</sup> A se vedea L. Pop, *Obligațiile*, vol. II, p. 256.

<sup>23</sup> C. Zamșa, în Fl. A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coord.), *op. cit.*, p. 1282.

<sup>24</sup> O. Ungureanu, Cornelia Munteanu, *op. cit.*, p. 224.

<sup>25</sup> *Ibidem*.

specială, aceea a „captației și sugestiei”<sup>26</sup>. În fond, dolul viciu de consimțământ al liberalităților *mortis causa* sau *inter vivos* se abordează după dreptul comun, astăzi rămânând din tradiția istorică doar sintagma de „captație și sugestie” prin care practic se distinge între dolul de drept comun și dolul liberalităților<sup>27</sup>.

---

<sup>26</sup> M.D. Bocșan, Considerații asupra dolului în materie de liberalități, în Dreptul nr. 7/2001, p. 79; v. Trib. București, d. civ. nr. 1419/1991, PJ, p. 56 *apud* P. Vasilescu, *op. cit.*, p. 337.

<sup>27</sup> P. Vasilescu, *op. cit.*, p. 338.